

Työssäkäyvän köyhyys: Mitä ansiotyölle on tapahtumassa kun sillä ei pärjää?

YTT, DOSENTTI, YLIOPISTONLEHTORI **MIKKO JAKONEN**, JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Sisältö

- ▶ 1. Työssäkäyvä köyhä: määritelmät ja laajuus
- ▶ 2. Työmarkkinoiden suuret linjat 1970-2010
- ▶ 3. Prekarisaatio muuttaa työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan suhdetta
- ▶ 4. Lopuksi: työssäkäyvät köyhät nyt ja tulevaisuudessa

1. Työssäkäyvä köyhä: määritelmät ja laajuus

Ikivanha ja uusi ongelma

- ▶ Työssäkävivistä köyhistä (*working poor, in-work poverty*) on keskusteltu Suomessa jonkin verran viimeisten parinkymmenen vuoden aikana
- ▶ Aihetta on tutkittu, mutta ei kovinkaan laajasti ilmiön marginaalisuuden vuoksi
- ▶ Ilmiö ei ole kuitenkaan uusi, vaan pikemminkin ikivanha ja globaali
- ▶ 1900 –luvun jälkipuoliskon palkkatyöyhteiskunnissa ja erityisesti hyvinvointivaltioissa työntekijöiden köyhyyttä on kyetty vähentämään siten, että ajatus palkkatyöstä ja köyhyydestä ei sovi käsityksiimme hyvästä elämästä ja työstä – palkalla pitäisi tulla toimeen ja pystyä elättämään itsensä ja perheensä
- ▶ Puhuttaessa työssäkävien köyhien määrän lisääntymisestä puhutaan siksi (länsimaisen) palkkatyöyhteiskunnan ja hyvinvointivaltion muutoksesta

Työssäkäyvän köyhän määritelmät

- ▶ Absoluuttinen ja suhteellinen köyhyys
- ▶ Suhteellinen köyhyys: sosiaalinen toimintakyky ja mahdollisuus elää normaalia elämää
- ▶ Suhteellinen tulometodi (Eurostat): kotitalouden tulot 60% (joskus myös 40%, esim. OECD) kaikkien kotitalouksien mediaanitulosta (köyhyysriskissä elävien osuus)
- ▶ Konsensuaalinen deprivatio: kotitaloudelle välttämättömät tekijät (jos kolme yhdestätoista puuttuu, henkilö on köyhä)
- ▶ Subjekttiivinen köyhyysmittari
- ▶ Toimeentuloasiakkuusmittari
- ▶ Yksinkertaisesti: kuukauden palkka/markkinatulot eivät riitä elämiseen, eikä aina myöskään yhdistetyt palkka/markkinatulot ja tulonsiirrot/sosiaaliturva

Työssäkäyvän köyhän määritelmät

- ▶ Suomalainen yksinelävä on köyhä, jos hänen kuukausitulot ovat noin 1200 euroa: mediaanitulo 2500 e/kk brutto, josta 60% 1500 e/kk brutto
- ▶ Yksinasuvat muodostavat merkittävän osan työssäkäyvistä köyhistä (20-40%)
- ▶ Kahden huollettavan kotitaloudessa köyhyysraja on 2052 euroa (2013)
- ▶ Esimerkiksi kunta-alalla työskentelevän keskipalkka on 2300-2400 euroa (esim. lastenhoitajat, lähihoitajat, sihteerit): tästä verojen ja muiden maksujen jälkeen jää käteen noin 1800 euroa
- ▶ Suomessa on 120 000 yhden vanhemman perhettä, joista isän huollettavana n. 14%
- ▶ Matalapalkka-alalla yksinhuoltaja on usein köyhyysriskissä, vaikkakin kahden aikuisen lapsiperheet muodostavat merkittävät osan työssäkäyvistä köyhistä (30-50%)
- ▶ Merkittävä osa yrittäjistä (10%, erityisesti yksinyrittäjät) on köyhyysriskissä, erityisesti kun otetaan huomioon tehtyjen työtuntien määrä

Työssäkäyvien köyhien määrä

▶ Yhdysvallat

- ▶ Yhdysvalloissa työssäkäyviä köyhiä noin 7% työvoimasta eli n. 10.5 miljoonaa – todellisuudessa määrä lienee tätä suurempi
- ▶ Pysyvissä työsuhteissa n. 4.1% työssäkäyviä köyhiä kun taas epätyypillisissä työsuhteissa 15.8% (BLS 2013)
- ▶ Kasvua vuodesta 2007 vuoteen 2013 melkein 2% eli 3 miljoonaa
- ▶ Yhdysvaltojen erityispiirteitä esim. halpahallien (Walmart jne.) työvoima, joissa matalia palkkoja kompensoidaan huomattavilla tulonsiirroilla (6.2 miljardia dollaria 2014)

EU

- ▶ EU:ssa määrä noin 8%-9,5% (n.24-28 miljoonaa ihmistä), mutta suuria maa- ja aluekohtaisia eroja – tilastot eivät myöskään suoraan vertailtavissa Yhdysvaltoihin
- ▶ Mediaanitulot eri Euroopan maissa huomattavan erilaisia, mikä vuoksi monen tasoista työssäkäyvien köyhyyttä
- ▶ Mielenkiintoisia lukuja Eurostatin tilastoissa:
- ▶ Euroalueen työssäkäyvien köyhien määrä kasvanut vuoden 2006 7.3% vuoteen 2015 9.4%
- ▶ Saksassa kasvu **2006 5.5% -> 2016 9.7%**
- ▶ Kuitenkin Saksassa työttömyys vain n. 4-5%
- ▶ Osa- ja määräaikaisten työsuhteiden määrä kasvanut Euroopassa tasaisesti vuoden 2005 16,5% vuoteen 2015 19%
- ▶ Työssäkäyviä köyhiä vähiten Pohjoismaissa kuten Suomessa (Ruotsi 7.1 %, Suomi 4%)

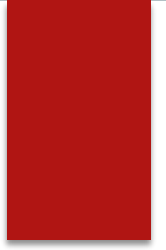
Suomi

- ▶ Eurostatin ja muiden tilastojen mukaan työssäkäyvien köyhien määrä Suomessa on noin 4% työllisistä
- ▶ Tämä tarkoittaisi noin 100 000 työntekijää (työllisiä noin 2.5 miljoonaa, työikäistä väestöä noin 3.5 milj.)
- ▶ Sisältää kuitenkin paljon kysymyksiä, jotka liittyvät Suomessa osin myös tilastointiin ja sosiaaliturvaan
- ▶ Kuka on työntekijä?
- ▶ Tilastoissa työllinen = säännöllisesti 1 tunti viikossa
- ▶ Yli 30 tuntia viikossa = kokopäivä työntekijä
- ▶ 15-29 tuntia viikossa = osapäiväinen työntekijä
- ▶ Kuinka ne, joiden työmäärät tämän alle tai yli, tai epäsäännöllisissä töissä tai kahta työtä tekevät?
- ▶ Usein käytetty työssäkäyvän määritelmä: 6 kk työssä / yrittäjänä 60% mediaanituloilla

Työssä ja köyhä -riskissä

- ▶ N. 350 000 työllistä jotka ansaitsevat alle 2500 euroa kuussa
- ▶ Määräaikaisia työntekijöitä 332 000, joista 2/3 haluaisi lisätyötä eli n. 200 000 työntekijää
- ▶ Osa-aikaisia palkansaaajia 306 000, joista kolmasosa eli noin 100 000 haluaisi kokopäivätyötä
- ▶ Vuokratyöntekijöitä 31 000
- ▶ Nollatuntisopimuksilla 83 000 joista noin 30 000 haluaisi lisätyötä
- ▶ Noin 30 000 vastentahtoista itsensä työllistäjää / yksityrittäjää (yhteensä noin 150 000)
- ▶ Erilaisissa työllistymispalveluissa olevia 98 000
- ▶ Työssäkäyviä opiskelijoita n. 300 000
- ▶ Yleistä asumistukea saavia 2016 n. 267 000
- ▶ Näin laskettuna voidaan arvioida, että 100 000 selvästi työssäkäyvän köyhän lisäksi on noin 200 000 - 400 000 ihmisen joukko (yhteensä mahdollisesti jopa 500 000), jotka eivät todennäköisesti tule palkallaan tai markkinatuloilla kohtuullisesti toimeen ja jotka haluaisivat joko isompaa palkkaa, pysyvää työtä tai molempia, ja jotka joutuvat ainakin silloin tällöin turvautumaan sosiaaliturvaan, sukulaisten apuun tai lainaan

2. Työmarkkinoiden suuret linjat 1970-2010

Kaksi reaktiota työttömyyteen

- ▶ 1960-70 -luvulla OECD -maissa työttömyys oli 3-4%
- ▶ Olennainen ero verrattuna nykyiseen: matalasti tai ei lainkaan koulutetut ihmiset työskentelivät kokopäiväisissä ja jatkuvissa työsuhteissa ja korkeasti koulutetut täysin työllistettyjä, osa-aikaisuus enimmäkseen vapaaehtoista
- ▶ EUROOPPA: 1970 -luvun öljykriisin ja inflaation myötä työttömyydestä tuli osa eurooppalaisia työmarkkinoita 1980-luvulla ("rakenteellinen työttömyys")
- ▶ USA: 1980 -luvulla työttömyys ei kasvanut Yhdysvalloissa vastaavasti, mutta toisaalta köyhyys ei myöskään poistunut – syntyi / synnytettiin työssä käyvien köyhien joukko
- ▶ USA ja Kanada kasvattivat tuolloin palkkaeroja, mikä johti matalapalkkasektorin luomiseen / kasvuun ja työmarkkinoiden polarisaatioon
- ▶ Euroopassa kehitys on ollut huomattavasti maltillisempaa aina viime vuosikymmeneen saakka

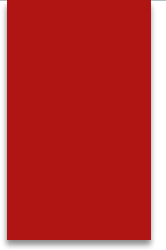
Matalapalkkatyöt tai työttömyys

- ▶ USA:ssa otettiin käyttöön palkkajoustot ja useat osa-aikaiset työsuhteet jo 1980-luvulla kun taas Euroopassa palkat eivät joustaneet alaspäin
- ▶ Tämä johti Euroopassa siihen, että yritykset reagoivat suhdanteisiin sanomalla ihmisiä irti, mistä seurasi työttömyyttä suhdanteiden mukaan, joka muuttui osin rakenteelliseksi
- ▶ Siksi eurooppalainen työssäkäyvä väestö on ollut hyvin suojeltua köyhyydeltä kun taas työttömät, sairaat, lapset ja eläkeläiset ovat olleet köyhyysriskissä
- ▶ Päälinjat: Matalapalkkatyöt ja työssä käyvien köyhyys (USA) TAI työttömyys (EU)

Muita työssäkäyvien köyhyyteen vaikuttavia tekijöitä

- ▶ Perherakenteiden muutos: yhä enemmän yksinhuoltajaperheitä
- ▶ Yhden aikuisen kotitaloudet ("sinkut")
- ▶ Asumiskustannusten nousu
- ▶ Elinkustannusten nousu, sosiaalisen palkan lasku
- ▶ Kokopäivätyö hyvä suoja perinteisesti köyhyyttä vastaan -> lisääntyvät epäsäännölliset ja epävarmat eli prekaarit työt – erityisesti osa-aikatyö - selvä köyhyysriski
- ▶ Epätyypillinen työ sekä työn ja työttömyyden vuorottelu, yhdistettynä perherakenteen murrokseen, lisää työssäkäyvien köyhyyttä
- ▶ Maahanmuutto ja maastamuutto

3. Prekarisaatio muuttaa työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan suhdetta

Prekarisaatio

- ▶ Epätyypillisten ja epävarmojen työsuhteiden määrän kasvu 1990-luvulta lähtien
- ▶ Matalapalkka-aloista ja palkkajoustoista, siis prekaarista työstä ratkaisuna työttömyyteen on alettu puhua Euroopassa vakavasti vasta 2000 -luvulla
- ▶ Kiinnittyi aluksi vähenevän teollisuustyön ja lisääntyvän palvelusektorin työn kasvuun – palvelusektorilla lisää osa-aika- ja matalapalkkatyötä (eli jälkiteollisen yhteiskunnan rakentuminen)
- ▶ Globalisaation muut vaikutukset: ulkoistaminen, työn ja työttömyyden globaali liikkuvuus, nopeatahtinen *just-in-time* tuotanto (postfordismi)
- ▶ Tietotekninen kehitys ja digitalisaatio: työn pätkiminen, silppuaminen ja työprosessien siirtely
- ▶ Korkeasti koulutetun työvoiman ja tietotyön muuttuminen massatyöksi

Prekarisaatio

- ▶ Lukuisat uudet työsopimusmuodot: kokoaikaisesta työstä kohti osa-aikaisuuksia, määräaikaisuuksia, nollatuntisopimuksia, työn vuokrausta, erilaisia kansainvälisiä alihankitatöitä, yksinyrittäjyyden ja itsensätyöllistämisen lisääntyminen, "minijobs" (Saksan malli)
- ▶ Yleisesti: lisääntynyt joustotyön (*flex work*) vaatimus
- ▶ Suomessa epäsäännöllisissä työsuhteissa vähintään noin 12-14% työvoimasta eli 300 000 – 350 000 ihmistä
- ▶ Toisten laskelmien mukaan prekaarissa työmarkkinapositionsa on kuitenkin noin miljoona ihmistä, kun mukaan lasketaan määräaikaiset, osa-aikaiset, itsensätyöllistäjät / yksinyrittäjät, tempputyöllistetyt, työttömät, freelancerit, apurahansaajat, nollatuntisopimukset, vuokratyöntekijät jne.

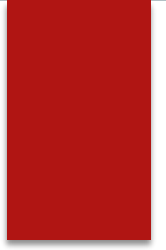
Prekarisaatio muuttaa työttömyyttä ja sosiaaliturvaa

- ▶ Uusklassisen talousteorian hegemonia: tavoitteena ei enää täystyöllisyys ja siihen liittyvät työvoimapolitiittiset toimenpiteet vaan työvoiman mahdollisimman laaja tarjonta
- ▶ Työvoimapolitiikan muutos: "aktivoiva" ja "osallistava" työvoimapolitiikka työllistämisen ja koulutuksen sijaan
- ▶ Julkilausutut tavoitteet matalapalkkasektorin kasvattamisesta Suomessa yhtä aikaa työttömyys- ja sosiaaliturvajärjestelmän leikkausten, karsimisen ja töihin "kannustavan" linjan lisäksi
- ▶ -> Työvoiman polarisaatio
- ▶ Yrittäjyyteen kannustaminen ja erityisesti yksinyrittämisen lisääminen (käytännössä vain yksin yrittäminen lisääntynyt)
- ▶ Pätkätyöläiset ja yrittäjät usein ulkona sosiaaliturvasta ja erilaisista pysyville palkkatyöläisille kuuluvista eduista (terveydenhoito, lomat, sairaspäivät jne.)

Sosiaaliturva prekaarissa palkkatyössä

- ▶ Prekaari joustotyö sopii huonosti yhteen teollisuusyhteiskunnan pysyvien työsuhteiden ja täystyöllisyyteen suunnitellun sosiaaliturvan kanssa
- ▶ Työttömyys ei ole enää ainoastaan väliaikainen siirtymävaihe, vaan myös pysyvä olotila, jota (epä)rytmittävät pätkä- ja keikkatyöt
- ▶ Epäsäännölliset pätkätyöt ja pätkätyöttömyys tarkoittavat epäsäännöllisiä tuloja
- ▶ (Pienet) epäsäännölliset tulot taas tarkoittavat pieniä tuloja ja lähtökohtaista köyhyyttä, jota tulonsiirrot / sosiaaliturva kuitenkin kompensoi
- ▶ Sosiaaliturva ei kuitenkaan jousta kuten pätkätyöt ja pätkätyöttömyys, vaan syntyy erilaisia loukkuja (*precarity trap*), jotka aiheuttavat tulonmenetyksiä, velkaantumista ja näistä johtuvaa arkipäivän vaikeaa suunnittelua
- ▶ Suomessa ongelmallisin tulonsiirron / sosiaaliturvan muoto työssäkäyvien köyhien kannalta on lienee kelan myöntämä asumistuki, joka aiheuttaa jatkuvia ongelmia ja tulokatkoksia

4. Lopuksi:
työssäkäyvät
köyhät nyt ja
tulevaisuudessa

Ei vielä suuri ilmiö

- ▶ Työssäkäyviä köyhiä ei ole vielä paljon Suomessa: määrää ei pidä liioitella, jotta ilmiön olennaiset piirteet ymmärretään oikein
- ▶ Työssäkäyvien köyhien määrä on kuitenkin kasvanut trendinomaisesti koko Euroopassa, myös ja erityisesti Suomen vertailumaissa kuten Saksassa ja Isossa-Britanniassa
- ▶ Kyse on prekaarin työn lisääntymisestä Euroopassa sekä yleisestä talous- ja työmarkkinapolitiikan, sekä myös sosiaalipolitiikan muutoksesta, jossa valtion rooli täystyöllisyyden tavoittelussa on muuttunut
- ▶ Työssäkäyvien köyhien määrän lisääntyminen kertoo myös työmarkkinoiden polarisoitumisesta
- ▶ Työvoima- ja sosiaalipolitiikan muutosten seurauksena – eli tulonsiirtojen muutosten myötä - työssäkäyvien köyhien määrä voi Suomessakin lisääntyä tulevaisuudessa ja tästä on olemassa jo useita merkkejä
- ▶ Työssäkäyvän köyhän käsite tulisi nähdä laajemmin kuin vain pysyvää palkkatyötä tekevänä ihmisenä – prekaarit työt, mutta myös esimerkiksi yhä enemmän erilaisissa työllistämistöissä työssäkäyviä köyhiä

Työssäkäyvät köyhät ei ole yksi luokka

- ▶ Työssäkäyvän köyhän käsite on heterogeeninen ja pitää sisällään useita erilaisia työntekijätyyppejä
- ▶ Työssäkäyviä köyhiä löytyy lukuisista eri ammateista ja heillä on runsaasti erilaisia koulutuksia – koulutus suojelee kuitenkin pääasiassa hyvin köyhyydeltä
- ▶ He asuvat ja työskentelevät ympäri Suomea, eivät ainoastaan suurissa kaupungeissa
- ▶ Työssäkäyvät köyhät eivät ole Suomessa kuitenkaan vain kouluttamattomia ja tai "omasta syystä" köyhiä
- ▶ Työssäkäyvien köyhyys on tilapäistä, joskin usein vuosia tai jopa vuosikymmeniä kestävää
- ▶ Työssäkäyvän köyhyys, etenkin yhdistettynä yksinhuoltajuuteen, on vaarallinen kierre, josta on vaikea kamppailla irti
- ▶ Ilman joustavia ja monipuolisia tulonsiirtoja, työssäkäyvien köyhyys tulee varmasti kasvamaan

Työssäkäyvät köyhät ovat yritteliäitä selviytyjiä

- ▶ Tekeillä olevan laadullisen tutkimuksen mukaan (N=170) työssäkäyvät köyhät ovat ahkeria, yritteliäitä, säästäväisiä – selviytyjiä
- ▶ He yrittävät jatkuvasti löytää uusia töitä, työskentelevät pienemmillä tuloilla kuin saisivat työttömyys- ja sosiaaliturvana, yrittävät antaa lapsilleen työssäkäynnin mallin, he kouluttautuvat, vaihtavat paikkakuntaa, ammattia ja työnantajaa ennakkoluulottomasti
- ▶ Työssäkäyvät köyhät häpeävät köyhyyttä, mikä voi estää heitä hakemasta tilanteeseensa apua tai puolustamasta itseään hankalissa työsuhteissa
- ▶ Työssäkäyvillä köyhillä vaara päätyä säästämään ruuasta ja terveydestä – kysymys on perusasioista
- ▶ Työssäkäyvät köyhät unelmoivat tavallisesta elämästä, jossa palkasta olisi jäljellä kuun lopussa vielä muutamia kympejä ja jossa oma yrittäminen ja työ palkittaisiin ainakin jollain aikavälillä

Kiitos!

- ▶ Kommentit ja kysymykset:
- ▶ mikko.p.jakonen@jyu.fi